

**Jerzy Modrzewski, Katarzyna Segiet,
Agata Matysiak-Błaszczyk, Ewa Włodarczyk,
Kamila Słupska, Astrid Tokaj, Maciej Zychowicz (red.),
*Pedagogika społeczna w służbie człowiekowi.
Jubileusz poznańskiej pedagogiki społecznej,*
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2022**

Pedagogika społeczna w Polsce, której prekursorką była Helena Radlińska, rozwijała się w naszym kraju w większości ośrodków akademickich, gdzie nadawano jej rozwojowi specyficzny dla danego ośrodka kierunek, związany z kreowaniem określonej perspektywy rozwoju pedagogiki społecznej. Monografia wieloautorska, którą rekomenduję czytelnikom, jest dziełem okolicznościowym/jubileuszowym obrazującym tradycję i rozwój pedagogiki społecznej w poznańskim ośrodku naukowym – Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza.

We *Wstępie*, poza wymownym, dostojnym *Słowem okolicznościowym* profesor Agnieszki Cybal-Michalskiej – dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych oraz przewodniczącej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, redaktorzy (Jerzy Modrzewski, Katarzyna Segiet) podkreślają, że przygotowany tom ma charakter jubileuszowy i poświęcony jest 50-letniej historii poznańskiego Zakładu Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz dokonaniom naukowym zespołu badaczy w kolejnych dekadach. Początkowe teksty akcentują historię rozwoju pedagogiki społecznej, a uzupełniają je opracowania wskazujące na kierunki kontynuowania tradycji naukowo-badawczej i pedagogicznej reakcji nad współczesnymi niepokojącymi zagrożeniami i problemami społecznymi.

Część pierwsza monografii to cztery znakomite teksty podejmujące zagadnienia związane z refleksją nad przeszłością poznańskiej pedagogiki społecznej. Na postawione pytanie – *Ile lat ma poznańska pedagogika społeczna?* – odpowiada autor tak zatytułowanego tekstu – profesor Zbigniew Kwieciński – związany zawodowo przez ponad osiem lat z Instytutem Pedagogiki jako jego dyrektor oraz z Wydziałem Studiów Edukacyjnych jako dziekan. Poprzez odnoszenie się do konkretnych faktów w kontekście retrospektywnym wskazuje, że poznańska pedagogika społeczna jest znacznie starsza niż Zakład Pedagogiki Społecznej. Warto zwrócić uwagę między innymi na dwie zaakcentowane przez autora kwestie: że Stanisław Kowalski rozpoczął badania z zakresu pedagogiki społecznej i działania w zakresie resocjalizacji w roku 1930 – z tej perspektywy poznańska pedagogika społeczna ma

dzisiaj 91 lat, a 100 lat od ukazania się książki Floriana Znanieckiego pt. *Upadek cywilizacji zachodniej. Szkic z pogranicza filozofii kultury i socjologii*. Szkoły naukowe często związane z konkretnymi ośrodkami naukowymi rozwijają się głównie wokół osoby mistrza, w przypadku *poznajskiej szkoły socjologii wychowania i pedagogiki społecznej* wiąże się ona z osobą profesora Stanisława Kowalskiego (absolwenta Uniwersytetu Poznańskiego będącego miejscem powstania i działania szkoły naukowej Floriana Znanieckiego) – autorem tekstu jest profesor Jerzy Modrzewski (uczeń i wychowanek profesora Stanisława Kowalskiego). Autor opisuje także powstawanie, w okresie powojennym, szkół pedagogiki społecznej w polskim pejzażu ośrodków naukowych wyrastających z twórczości i aktywności Heleny Radlińskiej. Zaprezentowanie w rozdziale *Biografii naukowej Mistrza* jest bardzo trafnym i ważnym uzupełnieniem/komponentem dla innych tekstów, nie tylko w pierwszej części tego opracowania. Rozdział autorstwa profesora Wiesława Ambrozika (pt. *Zakład Pedagogiki Społecznej w pierwszych latach swojej działalności*) przedstawia działalność oraz skład osobowy Zakładu Pedagogiki Społecznej, mieszczącego się obecnie w strukturze Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, w początkach jego funkcjonowania pod kierownictwem profesora Stanisława Kowalskiego. Tekst ten koncentruje się nie tylko na podejmowanej i rozwijanej wówczas problematyce badawczej i awansach naukowych. Akcentuje także wzajemne relacje osobowe z Mistrzem (profesorem Kowalskim) i to nie tylko tzw. służbowe, ale także towarzyskie, nasycone zarówno dyskusjami naukowymi, jak i wydarzeniami życia codziennego współpracowników. Specyficznie wyjątkowy, w sensie stylu narracji i akcentów wysublimowanego uznania dla Wspaniałych Jubilatów, jest rozdział pt. *Pamięć o poznajskim środowisku pedagogów społecznych (zarys indywidualnego wystąpienia w powstrzymanej przez pandemię debacie)*, a w nim „Fragmenty listu gratulacyjnego” profesora Andrzeja Radziejewicza-Winnickiego skierowanego do *Środowiska Pedagogów Społecznych* Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W dalszej części tego rozdziału (*Współczesność a pytania pierwsze dla pedagogiki społecznej*) – taki sam tytuł ma druga część książki – autor stawia szereg interesujących pytań wiążących się ze współczesnymi problemami płynnej nowoczesności skierowanych do reprezentantów innych dyscyplin współpracujących z pedagogiką.

Reprezentanci pedagogiki społecznej, rozwijając klasyczne jej koncepcje i badając współczesne zagrożenia oraz problemy społeczne, prowadzą debatę naukową nad jej tożsamością i tworzą nowe perspektywy oraz koncepcje jej uprawiania. O koncepcji transwersalnego paradygmatu pedagogiki społecznej pisze w swoim tekście profesor Ewa Marynowicz-Hetka (pt. *Pedagogika społeczna: transwersalny wymiar pojmowania aktywności w polu praktyki*), charakteryzując ją w następujący sposób: „Ważnym walorem proponowanego tu transwersalnego paradygmatu pedagogiki społecznej jest ukierunkowanie na wyraziste dostrzeżenie tendencji do kształtowania się sposobów analizy zjawisk, projektowanie narzędzi analizy aktywności oraz proponowanie rozwiązań interaktywnego współdziałania, podzielenia reguł i wartości w odnajdywaniu sposobu analizy zjawisk, w konsekwencji tworzeniu kultury praktyki (badawczej, kształcenia, działania profesjonalnego)” (s. 84). Interesujące konteksty filozoficznej analizy dążenia człowieka do czynienia i osiągania dobra odnajdujemy w rozdziale pt. *Pedagogika społeczna w służbie dobru i wartościom* autorstwa profesora Tadeusza Pilcha. Na kanwie filozoficznych wywodów związanych z refleksją nad znaczeniem dobrostanu i jakości życia dla człowieka autor płynnie, ale znacząco, przechodzi do współczesnych zagrożeń i problemów społecznych dotyczących człowieka, „uczestnika” procesów globalizacji, przepełnionych – jak podkreśla – filozofią takorporacji. Dla ilustracji zagrożeń dobra, spokoju i bezpiecznego rozwoju Tadeusz Pilch odwołuje się do losów dziecka, w których zawiera się przeszłość/dziedziczenie położenia społecznego i przyszłość, gdzie jest duże prawdopodobieństwo „przekazania” swojego losu potomstwu. Zwracając uwagę na polityczne aspekty powstawania społecznego zła, autor wskazuje na znaczenie

edukacji i wychowania jako szansa, zgodnie z przesłaniem Janusza Korczaka, na naprawienie świata. Podkreślając osiągnięcia pedagogiki w zakresie diagnozowania problemów społeczno-wychowawczych, wskazywania dysfunkcyjności instytucji itd., autor konkluduje, że „nasza polska władza jest szczególnie odporna na racjonalną, nie mówiąc o moralnej, refleksję o swoich obywatelach i moralnych powinnościach” (s. 104). W dobie współczesnych przemian, generujących wiele zagrożeń zdrowotnych, ekonomicznych, społeczno-kulturowych, związanych nie tylko z konsekwencjami pandemii COVID-19, trudno obserwatorom życia społeczno-politycznego nie zgodzić się punktem widzenia autora. W tekście zatytułowanym *W stronę pedagogiki oporu – buntu i nieposłuszeństwa* – autor, profesor Andrzej Olubiński, bardzo trafnie merytorycznie uzasadnia pogląd, że wysiłek związany z pokonywaniem przeszkód stanowiących opór, jest podstawą nie tylko indywidualnego sukcesu, ale warunkuje on na ogół pożądane zmiany we wszystkich obszarach życia jednostki oraz społeczeństwa. Jest to znaczący, alarmujący pedagogiczny głos w dyskusji nad współczesną edukacją, podkreślający w konkluzji konieczność wprowadzenia takiego systemu edukacji, aby kształcić i wychowywać do odpowiedzialnej, tzw. niecedowanej, osobistej niezgody, buntu oraz nieposłuszeństwa, jako formy walki o humanistyczne i demokratyczne wartości i społeczeństwo. Interesujące rozważania profesora Bogusława Śliwerskiego (rozdział pt. *Społeczeństwo bez szkoły a odszkolnienie społeczeństwa*) nawiązują do książki I. Illicha pt. *Społeczeństwo bez szkoły* (1976) i uwzględniają wieloaspektowe, społeczno-kulturowe spojrzenie na problem szkolnej edukacji. Funkcjonowanie systemu edukacji we współczesnej Polsce zdominowane w swej warstwie wychowawczo-programowej przez partię rządzącą budzi wiele społecznych kontrowersji w trosce o wszechstronny rozwój młodego pokolenia i umacnianie zasad społeczeństwa demokratycznego. Te dwa powyższe rozdziały ujmują zagadnienia szkoły/edukacji z różnych perspektyw, ale wzajemnie znakomicie się uzupełniają. Inną perspektywę analizowania edukacji proponuje profesor Waldemar Segiet, wskazując na jej konteksty biograficzne. Biografia bowiem pozwala na rekonstrukcję dokonań jednostki uczącej się. „Biografia edukacyjna staje się narzędziem edukacyjnym i może być cennym dodatkiem w uczeniu się przez doświadczenie związanym z edukacją dorosłych i kształceniem ustawicznym” (s. 149). Dziecko/dzieciństwo zawsze było w centrum zainteresowań pedagogiki społecznej jako subdyscypliny pedagogiki. Uwarunkowania społeczno-kulturowe, ekonomiczne i środowiskowe na przestrzeni dziejów warunkowały rozwój, edukację i życie codzienne dziecka, którego dobrostan nie odpowiadał, ale i dziś w wielu kwestiach nie odpowiada, standardom. Początki społecznego ruchu praw dziecka pojawiły się w Europie na przełomie XIX i XX wieku. Do kwestii tej nawiązuje rozdział pt. *Ogólnopolski Kongres Dziecka w 1938 r. Wizja wielkiej zmiany* autorstwa profesor Barbary Smolińskiej Theiss i profesora Wiesława Theissa – ukazując między innymi drogę *Od Deklaracji Genewskiej do Ogólnopolskiego Kongresu Dziecka*. Wnikliwa analiza idei i podejmowanych działań opisana w tekście prowadzi między innymi do ważnej konkluzji autorów: „Kongres zwrócił uwagę władz państwa i społeczeństwa na życie dziecka, na często jakże trudne problemy egzystencji najmłodszych w tym czasie. Wokół tej problematyki skupiło się liczne grono reprezentantów różnych dziedzin nauki i praktyki pedagogicznej” (s. 174). Tekst skłania do refleksji nad współczesnymi egzystencjalnymi problemami dziecka w rzeczywistości społecznej, ale i nad kwestią jego uczestnictwa w sieci, m.in. poprzez aktywność w portalach społecznościowych. Zagadnienia edukacji instytucjonalnej (systemu edukacji) stanowią nieustannie przedmiot społecznej i naukowej debaty związanej z jej niedostatkami organizacyjno-programowymi i wychowawczymi. Czas pandemii spowodował konieczność głębokiej refleksji, także naukowej, nad pozytywnymi i negatywnymi konsekwencjami edukacji typu online. Część drugą monografii zamyka refleksyjny tekst pt. *Nadzieja i dobro w perspektywie pedagogiki społecznej* (autorzy: profesor Tadeusz Frąckowiak, Przemysław Frąckowiak – profesor ANS), który koncentruje się

wokół zagadnień nadziei, dobra, szczęścia i dobra wspólnego jako kapitału ludzkiego. Warto podkreślić, że analizowane, interdyscyplinarnie ujmowane, zagadnienia prezentowane są w rozdziale w odniesieniu do teoretycznej i metodologicznej koncepcji pedagogiki nadziei śp. Tadeusza Frąckowiaka (znaczącej postaci naukowej w środowisku poznańskich i polskich pedagogów).

Kompozycja merytoryczna części trzeciej recenzowanej monografii to prezentacja problematyki/obszarów badawczych członków zespołu Zakładu Pedagogiki Społecznej Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM.

Odpowiedzialność to postawa pożądana w relacjach jednostkowych i społecznych, ponieważ charakteryzuje się dobrowolnym kreatywnym działaniem na rzecz ulepszenia rzeczywistości społecznej i stanowi istotną wartość w społeczeństwie obywatelskim. O *odpowiedzialności jako wartości uniwersalnej w życiu człowieka i w twórczości pedagogów społecznych* pisze w swoim tekście profesor UAM Katarzyna Segiet. Nawiązując do twórczości naukowej i społecznych postaw Heleny Radlińskiej i Stanisława Kowalskiego, wskazuje znaczenie odpowiedzialności w działaniach i twórczości pedagogów społecznych. Poznańska szkoła pedagogiki społecznej to nieustanny rozwój, korzystanie z tradycji naukowej oraz poszukiwanie przez młodych naukowców swojej perspektywy tworzenia koncepcji w poszukiwaniu własnego „wzroku” podejmowanej problematyki badawczej. Takie spojrzenie prezentuje profesor UAM Ewa Włodarczyk (rozdział pt. *Pomiędzy tradycją i dorobkiem mistrzów a przecieraniem własnych dróg naukowych*), analizując znaczenie mistrza w tradycji naukowej i rozwoju młodych naukowców, ale nie jest to, co ważne, spojrzenie jednostkowe. Uwarunkowania procesów wychowania i socjalizacji były i są przedmiotem żywego zainteresowania, zwłaszcza przedstawicieli nauk pedagogicznych, między innymi dlatego, że procesy te aktualizują się w zmieniających się, nie zawsze korzystnie dla dzieci i młodzieży, warunkach społeczno-kulturowych. O *procesach uspołecznienia jednostek* pisze w swoim tekście Agata Matysiak-Błaszczyk – profesor UAM, analizując zagadnienie wieloaspektowo w inspirującym nawiązaniu do pedagogiki społecznej. W pedagogice społecznej środowisko było i jest w centrum zainteresowania w sensie teoretycznych analiz i problematyki badawczej. Aktywizacja środowiska lokalnego, stymulowanie aktywności młodych ludzi poprzez działalność biblioteki, muzeum, domu kultury jest przedmiotem rozważań podjętych w rozdziale pt. *Zachęcać do aktywności, zapraszać do współpracy... Młodzież w bibliotece, muzeum i domu kultury (potencjał osób i miejsc)* autorstwa doktor Kamili Słupskiej. Autorka odwołuje się do specyfiki działalności wymienionych podmiotów, podając przykłady realizacji projektów włączających młodych ludzi do współpracy. Pedagogika społeczna interesuje się wszystkimi etapami życia człowieka, także okresem starości w kontekście społeczno-kulturowym i środowiskowym. Doktor Astrid Tokaj w rozdziale pt. *Powroty do przeszłości – rola wspomnień we wsparciu seniora. Wybrane kwestie* rozpoczyna swoje rozważania bardzo serdecznym wspomnieniem śp. profesora Tadeusza Frąckowiaka (wieloletniego kierownika Zakładu Pedagogiki Społecznej) i wskazuje na inspirację swoim Mistrzem, dzięki któremu własne zainteresowania naukowe w obszarze pedagogiki społecznej skupiła na zagadnieniach dotyczących seniorów – to wyjątkowy akcent wskazujący na relacje Mistrz – Uczeń. W rozdziale ukazuje znaczenie wspomnień dla seniora i dzielenie się nimi z innymi, zwłaszcza z młodym pokoleniem. W nawiązaniu do tych rozważań inny autor – magister Maciej Zychowicz – w swoim tekście stawia pytanie: *Czy w Internecie znajdzie się miejsce dla seniorów. Refleksja na temat uczestnictwa w życiu społecznym oraz wykluczenia cyfrowego starszej kategorii osób społecznych*. Rozdział ten ma charakter sygnalny, wskazując na konieczność wsparcia edukacyjnego seniorów w nabywaniu umiejętności korzystania z Internetu w szerszym, zgodnym z potrzebami, kontekście.

Część czwarta monografii zawiera prezentację sylwetek naukowych aktualnych członków Zakładu Pedagogiki Społecznej: dr hab. Agaty Matysiak-Błaszczyk, prof. UAM; prof. dr hab. Jerzego Modrzew-

skiego; dr hab. Katarzyny Segiet, prof. UAM; dr Kamili Słupskiej; dr Astrid Tokaj; dr hab. Ewy Włodarczyk, prof. UAM; mgr. Macieja Zychowicza (doktorant); prezentuje ich dorobek naukowy (kolorowe zdjęcia stron tytułowych wydanych przez pracowników książek stanowią ciekawą ilustrację zainteresowań naukowych poszczególnych autorów i osiągnięć edytorskich zespołu) oraz obszary badawcze realizowane przez zespół ww. zakładu w ostatniej dekadzie, ukierunkowane na współczesne problemy społeczne. Warto szczególnie podkreślić, że w tej części opracowania zamieszczono pełną informację na temat czasopisma naukowego *Pedagogika Społeczna Nova*, które stanowi kontynuację dotychczas wydawanego przez Pedagogium w Warszawie kwartalnika *Pedagogika Społeczna* (założonego w roku 2001), a które od 2021 roku jest wydawane w UAM. Redaktor naczelną czasopisma jest prof. UAM Katarzyna Segiet. Uzupełnienie o charakterze informacyjnym stanowi opis działalności Studenckiego Koła Naukowego Pedagogów Społecznych „Liczy się człowiek”. Studenckie koła naukowe odgrywają ważną rolę w naukowych aspiracjach studentów, ale mają także walor wychowawczy/socjalizacyjny, uwrażliwiający na otaczające zło i uczący aktywności społeczno-środowiskowej.

Warto podkreślić, że znaczącym walorem opracowania jest umiejętne połączenie tradycji ze współczesnością w kontekście rozwoju poznańskiej pedagogiki społecznej. Merytoryczna zawartość poszczególnych części nadaje opracowaniu spójność odpowiadającą w pełni jej tytułowi. Teksty wybitnych polskich pedagogów nawiązują do osiągnięć naukowej tradycji poznańskiej pedagogiki społecznej i jej instytucjonalizacji, co stanowi wyjątkową wartość poznawczą, nie tylko dla młodych adeptów nauki. Tradycja w nauce związana z konstruowaniem/budowaniem szkół naukowych to nie tylko informacja – to przede wszystkim inspiracja do dalszego rozwoju i pogłębionego poszerzania penetracji naukowej, co wyraźnie widzimy, analizując imponujące dokonania osób tworzących szkołę naukową i skupionych wokół poznańskiej pedagogiki społecznej oraz pomnażających jej dorobek naukowy przez kolejne dekady. Znakomitym uzupełnieniem artykułów ukazujących perspektywę tradycji i rozwoju pedagogiki społecznej w poznańskim ośrodku naukowym są teksty profesorów – niekwestionowanych autorytetów naukowych – ukierunkowane na stawianie ważnych pytań dla pedagogiki społecznej w dobie współczesnych przemian i nieustannej walki o wolność obywatelską i demokrację.

Monografia ta jest faktograficznym przykładem wyjątkowej aktywności naukowej i organizacyjnej Mistrza i Twórców poznańskiej szkoły pedagogiki społecznej oraz skupionych wokół niej Uczniów, wskazując nie tylko na znaczące dla nauki osiągnięcia, pomnażające polski dorobek kulturowy, ale i wysoki stopień identyfikacji instytucjonalnej z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Społeczne dziedzictwo naukowe tworzy wartości kultury przekazywane następnym pokoleniom, będąc źródłem dalszych poszukiwań i inspiracji naukowych. Publikacja z pewnością wzbudzi zainteresowanie nie tylko pedagogów społecznych w Polsce, ale także wśród innych reprezentantów nauk społecznych i humanistycznych. Stanowi bowiem ważny przekaz międzypokoleniowy nie tylko dla młodych naukowców, ale także dla studentów, wskazując, że pedagogika społeczna jako subdyscyplina pedagogiki powstała i rozwijała się zawsze w służbie człowiekowi. Wrażliwość społeczna i docieklivość poznawcza jej reprezentantów zawsze bowiem pozwalała dostrzegać najważniejsze, na przestrzeni kolejnych dekad, problemy społeczne, by podejmować aktywność naukowo-badawczą i działalność społeczną.

Ewa Syrek

ORCID: 0000-0002-9560-627X
Uniwersytet Śląski w Katowicach